

יד
מהרי"ץ

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
ויחי
טבת ה'תשפ"ג ב'של"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בירור הימים שבהם אומרים מגדול ישועות מלכו וכו' בברכת המזון, במקום מגדיל, ביאור דעת מהרי"ץ זיע"א כי אומרים מגדול גם בחנוכה ופורים, ורמז נפלא לששת הימים שבהם אומרים מגדול.

תשובות מרן שליט"א לחמשת השאלות שנשאלו על הטעם שהביא מהרי"ץ בע"ח לגבי אמירת סדר קדושה במוצאי שבת, כי זה בכדי להשלים ל' קדושות בשבוע במקום ל' הצדיקים שצריכים להיות בכל דור.

סיפור נפלא על השגותיו וכו' של האריז"ל, בביטול הגזירה שהיתה בזמנו כי יבוא ארבה כבד מפני שלא דאגו לחכם עני שהיה ביניהם, שלוש תמיהות ממרן שליט"א ויישובן.

שו"ת הציבור.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 674

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם לטובה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י ידידנו הרב גיורא כהן הי"ו מאשדוד, בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ, לעילוי נשמת אביו רבי שאול בן סעדיה כהן ז"ל, תנצב"ה. ולהצלחתו ולהצלחת כל בני משפחתו.

המקום ב"ה ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, מכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות לבם ולבנו ולבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

הרב גיורא כהן, הינו אברך מיוחד, ממש תענוג לראות את המאמרים שהוא כותב, גם בהלכה וגם בדקדוק וגם במסורת. ירבו כמותו בישראל, ויוסיף חיל, ה' ברוך הוא יזכה כהנה וכהנה.

כמו כן השיעור מוקדש לרפואת התינוק אהרן ב"ר נתנאל עמרן שיחי, הזקוק לרפואה שלימה בקרוב לרמ"ח איבריו ושס"ה גידיו, ובפרט לנשימה תקינה ע"ד הטבע. הטב"ע זה בגימטריא אלהיים. ההנהגה שלטבע. הקב"ה לא משנה את הטבע, רק באופנים מסויימים.

בעבור שהתנדב ומתנדב אביו תמיד ביד רחבה ובנפש חפצה למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיו, מכל צרה ונזק יצילה, וישלח לתינוק רפואה בקרוב, וימלא כל משאלות לבו ולבם ולבנו ולבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

את משפחת עמרן, הנני מכיר משנים קדמוניות, ב"ה משפחה מיוחדת, השם ברוך הוא ישפיע להם שפע טובה וברכה.

כמו כן השיעור מוקדש לרפואת ולהצלחת מרת בת שבע בת יוסף שתחי, שתזכה להריון תקין, וללדת עובר בריא ושלם (לאחר שנמצא חשש למום בלב). נראה כי זאת אפשר וצריכים לתקן, מדה כנגד מדה. **לֵב טָהוֹר פָּרָא לִי אֱלֹהִים** (תהלים נ"א, י"ב). א"כ שיקבלו עליהם קבלות טובות, במה שנוגע ללב. למשל אם ח"ו אם ישנו מישוה, אשר יש בליבו עליהם. כך אנחנו מציעים תמיד, כי במקרים כאלה, יש לבדוק לפי המחלה. הקדוש ברוך הוא, מדותיו מדה כנגד מדה. אז צריך לראות, אולי ישנם אנשים, אשר יש להם קפידא בלבם עליהם. וכדומה. בעבור שהתנדב בעלה ידידנו רבי רון הי"ו בעבורה למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ב"ה ירצה נדבתם, ויברך מעשי ידיהם, מכל צרה ונזק יצילם, ושתזכה לרפואה שלימה ובריאות איתנה, וללדת עובר בריא ושלם, וימלא כל משאלות לבם ולבנו ולבכם לטובה ולברכה, אכ"ר.

בירור הימים שבהם אומרים מגדול ישועות מלכו וכו' בברכת המזון, במקום מגדיל, ביאור דעת מהרי"ץ זיע"א כי אומרים מגדול גם בחנוכה ופורים, ורמז נפלא לששת הימים שבהם אומרים מגדול.

עברנו את ימי חנוכה. אנחנו התימנים נוהגים לומר גם בימי חנוכה, מגדול ישועות מלכו וכו', בברכת המזון. וישנם כאלה, שאינם נוהגים. השאלה היא, מהו הכלל? מתי אומרים מגדול, ומתי אומרים מגדיל? מהו הבסיס והיסוד, לגבי הדבר הזה?

בשלחן ערוך המקוצר [סימן ל"ב סעיף ט'] כתבתי בס"ד כך, המנהג לומר בחול, מגדיל ישועות מלכו וגו'. ובשבת ויום טוב, וחול המועד, וראש חודש, וחנוכה ופורים, מגדול.

כל יסוד העניין הזה, הוא מצד המנהג. כי מדינא דגמרא, ובספרי הגאונים והפוסקים הראשונים, אין כלל ועיקר את החילוק הזה. ברמב"ם ובמחזור ויטרי, כתוב 'מגדול', בלי שום חילוק. וישנם מן הראשונים, הר"י בר יקר רבו של הרמב"ן, הכותב 'מגדיל', ג"כ בלי שום חילוק. כנראה אחרי שראו – במשך הדורות – כי ישנם חילוקי הדעות, אמרו, הרי אלו שני פסוקים, האחד בתהלים [י"ח, נ"א] והשני בספר שמואל [ב' כ"ב, נ"א], בסוף שירת דוד. גם זה נכון, וגם זה נכון. אם כן, נעשה פשרה. וכמו שהרחבנו על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' ס"ט. השאלה כעת היא, כי לגבי ה'פשרה' נהיו חילוקי דעות, אלה פישרו כך ואלה פישרו כך.

שאלה מהקהל: האם יש ראייה שכבר בזמן הגמרא אמרו פסוק זה. ואם לא, הרי אפשר שנוסף מאוחר יותר?

תשובת מרן שליט"א: אין ראייה, ויתכן שלא אמרו אז כלל, כמ"ש בס"ד בשו"ת עולת יצחק ח"ג סי' ס"ט ד"ה ואעיקרא.

מה שסיכמתי בשע"ה לדידן הוא, כי 'המנהג' בה"א הידיעה – דהיינו המנהג העיקרי – הוא, שבשבת ויו"ט וחוהמ"ע ור"ח וחנוכה ופורים, אומרים 'מגדול'.

ויש נוהגים בחנוכה ופורים לומר מגדיל כבחול. לפי סגנון הלשון מובן, שאני מטה את הכף, לומר מגדול גם בחנוכה ופורים.

ולגבי הסיפא, י"ש נוהגים לומר בבחול, כתבתי [בהערה ל"ד] כך, ידוע, וסוברים שדוקא ביום שיש בו מוסף, אומרים מגדול. וכ"מ בשתילי זתים סימן קפ"ט סק"ה ומשנ"ב שם סק"ה, שהזכירו רק שבת ויום טוב וראש חדש יעו"ש. וזה המנהג הוא בפרט אצל השאמי.

*

ישנם כאלה שטענו, לגבי מה שמהרי"ץ זיע"א כותב [עץ חיים דף קס"ח ע"ב], לומר 'מגדול' גם בחנוכה ופורים, כי מהרי"ץ מציין שהמקור לכך הוא מהספר כנסת הגדולה, אולם הם טוענים, הרי בכנה"ג עצמו לא מוזכר חנוכה ופורים. מנין למהרי"ץ להוסיף, חנוכה ופורים?

לשון כנה"ג [בסימן קפ"ט] כך היא, כתב הרד"א ז"ל – זהו ה"ר דוד אבודרהם – מגדול ישועות מלכו וכו'. קיבלתי מרבתי כי בשבת אומר מגדול.

האבודרהם הוא כנראה הראשון שהביא זאת – בשם רבותיו – לעשות בזה חילוק בין שב"ק לבין ימות החול.

ונראה לי הטעם, כי בשבת הוא מלך גדול כנגד החול. יחסית לחול, זה גדול. ומגדול מלא בוא"ו וחולם בוא"ו, הוא מלך גדול. ומגדיל הוא חסר יו"ד בחירק בלא יו"ד, הוא מלך קטן.

פירוש הפסוק [שמואל שם] מגדול ישועות מלכו, הוא כמו התרגום, מסיגי למעבד פרקן עם מלכיה. לפי הלשון, היה צריך להיות 'מגדיל', כי הכוונה שהקב"ה מגדל ומרבה – משפיע הרבה – למלכו, ועושה חסד למשיחו לדוד ולזרעו וגו'. הקב"ה נתן הרבה טובה, הגדיל בישועות של המלך.

הוא עדיין לא נכנס כאן, אל החילוק שבין הספרים בתנ"ך. הוא רק מסביר את ההבדל שבין 'מגדיל' לבין 'מגדול', כי מגדיל זה בחירק – וזה קטן, ומגדול זה בחולם – שלפי ביטוי זה משהו גדול, ולכן הדבר מתאים ליום שהוא גדול.

ועוד הוא, מגדיל הוא בתהלים, ועדיין לא היה מלך. בספר תהלים, דוד המלך אמר את המזמור הזה, בזמנים אשר שאול המלך היה עדיין רודף אותו. הרי גם כך מתחיל המזמור,

ובעיני יצחק [הערה ל"ג] ציינתי את המקור, פסקי מהרי"ץ סעיף מ"א. ועיין כף החיים סימן קפ"ט ס"ק י"א שהוסיף שיש לומר מגדול גם בסעודת מוצאי שבת ומילה וחתן וכו' יעו"ש. ישנם כאלה, המוסיפים עוד ימים, לומר בהם 'מגדול'. ואין מנהגינו כן, ועיין להלן סימן ס"א הערה ע'. הדבר לא נשמע אצלנו, אפילו במוצאי שבת, סעודה רביעית. אלה אשר עשו סעודה, ואפילו ישנם כאלה שהיו מהדרים לשחוט עוף במוצ"ש, לכבוד הסעודה של דוד המלך ע"ה, רגל רביעית במרכבה. יש לכך מקור במהרש"א במסכת שבת, אבל בכל אופן לא אמרו 'מגדול' אלא 'מגדיל'.

אלא אם כן – לפעמים אני אומר מגדול במוצ"ש – כאשר לא הספקתי לברך ברכת המזון, ואני מעכב זאת לאחרית תפילת ערבית. אז אני אומר, כאן נעשה פשרה, כי בין כה וכה אני אומר זאת עכשיו, בגלל שב"ק. אמנם רצה וכו' אני לא אומר, אולם מגדול כן, כי עדיין יש לכך קשר לשבת. בפועל אני אומר זאת אחרי שבת, אבל זה על הסעודה אשר נאכלה בשבת. ברם, זאת 'המצאה' שלי.

שאלה מהקהל: אדם שאכל סעודה שלישית בשבת, והוא שכח עד מוצאי שבת, שלא יאמר לפני? הוא אומר רצה, או לא אומר רצה.

תשובת מרן שליט"א: בודאי שיאמר רצה. כמו שכתבו הפוסקים שזה קשור בכזית הראשון שנאכל בשבת. כוונתי במה שאמרתי, כשהוא מתפלל ערבית באמצע. בשלמא אם הוא נמשך והתעכב ועדיין לא התפלל ערבית, הוא אומר רצה. אבל כעת שהוא כבר הוציא שבת, כי הוא כבר התפלל ערבית, אזי לא שייך לו רצה. רק מגדול. מה שאמרתי מקודם, זה אחרי תפילת ערבית. כפי שאמרתי במפורש.

והוספתי בהמשך ההערה שם, ובמנהגי עיר עדן שבספר נחלת יוסף דף ב' ע"ב כתב שמנהגם בכל יום שאין אומרים בו תחנון מעיצומו של יום אומרים מגדול. דהיינו, כאשר נפילת אפים זה מצד היום. לא מצד שנזדמן משהו, כגון חתן או מילה, או אבילות לא אליכם. רק אם הדבר הוא, מצד התאריך.

וַיִּדְבֹר דָּוִד לַיָּי אֶת דְּבָרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת, בְּיוֹם הַצִּיל יָי אֶתוֹ מִכַּף כָּל אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל. וּבִסְפָר שְׁמוּאֵל, הוּא חוֹזֵר עוֹד הַפֶּעַם, עַל אוֹתָהּ הַשִּׁירָה אֲשֶׁר אָמַר בַּעֲבַר, אֲבָל יֵשׁ בִּינִיהֶם הַרְבֵּה שִׁינוּיִים. בַּמִּסְכָּת סוֹפְרִים, רָשׁוּם כָּל הַשִּׁינוּיִים שֶׁבֵּין הַשִּׁירָה הַזֹּאת לְבֵּין הַשִּׁירָה הַזֹּאת, וּכְמוֹבֵן שִׁישְׁנָם לְכָךְ טַעֲמִים. בֵּין הֵיטֵר, הוּא שִׁנָּה בַּפְּסוּק הַזֶּה הַאֲחֵרוֹן, לוֹמַר מִגְדוֹל.

וּמִגְדוֹל הוּא בְּנִבְיָאִים, וְכִבְרָה הִיא מֶלֶךְ ע"כ. אֱלֹהֵי דְבָרֵי הָאֲבוֹדָרָהּ.

וְעַל כֵּךְ כָּתַב הַכִּנְסֵת הַגְּדוֹלָה – זֶהוּ כְּמַה"ר חַיִּים בִּנְבִנְשֵׁתִי – בִּזְהַ"ל, וּלְפִי דְבָרָיו, אֵין לוֹמַר מִגְדוֹל כִּי אִם בַּשַּׁבָּת אוֹ בְּיוֹם טוֹב, אֲבָל בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ אוֹמְרִים מִגְדִּיל. אֲבָל מִנְהִיגֵנוּ לוֹמַר מִגְדוֹל, וְאִפְּלוֹ בְּרֹאשׁ חוֹדֶשׁ. וְהַטַּעַם שֶׁמַּעֲתִי, חֲדָשׁ וְשַׁבָּת קָרָא מְקָרָא [יִשְׁעִיהוּ א', י"ג].

לֹא נִיכְנַס כַּעַת אֶל הַנִּקּוּדָה הַזֹּאת, לִגְבִי הַטַּעַם שֶׁל 'חוֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קָרָא מְקָרָא', כִּי זֶה לֹא בְּדִיוֹק 'טַעַם', אֲלֹא זֶהוּ סִימָן. מִי שִׁיעִיין בְּנִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ פֶּרֶשֶׁת מִסְעִי – שֶׁם כָּתוּב הַפְּסוּק הַזֶּה – יִרְאֶה כִּי הִבֵּאתִי בַּס"ד בְּשֵׁם סֵפֶר הַתְּשֻׁבִי, כִּי לְנִבְיָאִים קוֹרְאִים בְּשֵׁם מְקָרָא, 'לְפִי הַמּוֹן הַעֵם'. דְּהֵינּוּ, יִשְׁנָה תוֹרָה, וְיֵשׁ נְבִיָאִים וְכַתּוּבִים, וּבִדְר"כ הַמִּקּוּבָל הוּא שְׁתוּרָה וְנִבְיָאִים וְכַתּוּבִים נִקְרָאִים בְּשֵׁם 'מְקָרָא', כִּיּוֹן שָׁאֵלוּ מְקָרָאוֹת. אֲבָל מִשּׁוּם מַה הֵם יִיחָדוּ אֶת הַמִּלָּה 'מְקָרָא', רַק לְנִבְיָאִים. אִזְּכָרָהּ, גַּם אֲצֵל אֲנִשִּׁי כְּנַה"ג הִיא כֵךְ. 'חוֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קָרָא מְקָרָא' הֵינּוּ, תִּקְרָא אֶת הַפְּסוּק שֶׁלִּנְבִיָאִים, לֹא שֶׁלִּכְתּוּבִים.

מִהֲרִי"ץ ג"כ כֹּתֵב [שֶׁם] אֶת הָעֲנִיין הַזֶּה, אֲבָל לֹא בְּאוֹתָהּ הַלְשׁוֹן. וְז"ל, מִגְדִּיל יִשׁוּעוֹת. נִהְגוּ לוֹמַר בַּחּוֹל, מִגְדִּיל בִּיּוֹד. וּבַשַּׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְחוֹל הַמוֹעֵד וְרֹאשׁ חוֹדֶשׁ וּפּוֹרִים וְחַנוּכָּה, מִגְדוֹל. וְהַטַּעַם, לְפִי שֶׁפְּסוּק מִגְדִּיל, בְּתַלִּים הוּא [י"ח, נ"א], וְדוּד יִסְדּוּ בִימֵי עֲנִיּוֹתוֹ, לְכָךְ אֲמַרְיֵן לִיה בַּחוֹל שֶׁהֵם יְמֵי עוֹנִי. וּבַשַּׁבָּת וְכו' אוֹמְרִים מִגְדוֹל בּוֹי"ו הַכְּתוּב (בְּמַלְכִּים) [בְּשְׁמוּאֵל] [שְׁנֵי כ"ב נ"א] שִׁיִּסְדּוּ דוּד בִּימֵי מַלְכוּתוֹ, לְכָךְ אֲמַרְיֵן לִיה בִּימֵים טוֹבִים (כֵּן כָּתוּב כִּנְסֵת הַגְּדוֹלָה וְאַחֲרוֹנִים). וְסִימָן, חוֹדֶשׁ וְשַׁבָּת קָרָא מְקָרָא.

[מִרְנָה שְׁלִיט"א פּוֹנָה לְמִשְׁתַּתְּפֵי הַשִּׁיעוֹר בְּשִׁאלָה:] הֵאֵם כִּבְרָה יֵשׁ לְמִישָׁהוּ תִירוֹץ עַל הַשִּׁאלָה דְלֵעִיל?

תְּשׁוּבָה מִהֲקַהֲלָה: מִהֲרִי"ץ הוֹסִיף, 'אַחֲרוֹנִים'.

תְּגוּבָת מִרְנָה שְׁלִיט"א: יִפָּה. נִכּוֹן. הַשִּׁאלָה שֶׁלָּהֶם, אֵינָה שִׁאלָה. מִהֲרִי"ץ גַּם לֹא הִעֲתִיק אֶת לְשׁוֹן כְּנַה"ג. וְעַכ"פּ דִּיּוּק אֶת הַמִּקּוּד בְּסוֹף, 'כֵךְ כָּתַב כִּנְסֵת הַגְּדוֹלָה, וְאַחֲרוֹנִים'. הַבְּעִיָּא הִיא, שֶׁלֹּא מִצָּאוּ אֶת ה'אַחֲרוֹנִים' הַלָּלוּ, וְגַם אֲנִי לֹא מִצָּאתִי. מִי שִׁימְצָא, בְּרוּךְ יִהְיֶה אִם יוֹדִיעֵנִי. אוֹלָם מַה שָׁכֵן, מִהֲרִי"ץ כֹּתֵב זֹאת בְּמִפּוֹרֶשׁ, אֵין טַעֲנָה עָלָיו, כִּי לְמִהֲרִי"ץ הָיוּ הַרְבֵּה סְפָרִים נִדְרִים, שֶׁאִינֶם בִּידֵינוּ אוֹ שֶׁלֹּא הִיגְעֵנוּ אֲלֵיהֶם, שֶׁמָּא לֹא שִׁמְנוּ לֵב שֶׁנִּמְצָא, אוֹ שֶׁבַע"ה יִגְעוּ לִידֵינוּ. אֲבָל מִהֲרִי"ץ כֹּתֵב בְּמִפּוֹרֶשׁ, 'כִּנְסֵת הַגְּדוֹלָה וְאַחֲרוֹנִים'. א"כ אֵין טַעֲנָה, שֶׁבְּכְנַה"ג הַדְּבָר אֵינּוּ כָּתוּב, כִּי מִהֲרִי"ץ מִתְכוּיֵן, כִּנְסֵת הַגְּדוֹלָה, וְעוֹד אַחֲרוֹנִים. עוֹד סְפָרִים, אֲשֶׁר מִשּׁוּם מַה הוּא לֹא צִינָם בְּמִפּוֹרֶשׁ. בְּכָל אֹפֶן, קוֹשִׁיָא כִבְרָה אֵין.

*

וּלְגוֹפוֹ שֶׁל עֲנִיין, מַה הַטַּעַם לוֹמַר מִגְדוֹל בְּחַנוּכָּה, וְכֵן בְּפּוֹרִים?

רֹאִים כְּפִי שֶׁאֲמַרְנוּ לְעִיל, כִּי כִיּוֹן שֶׁזֶּהוּ עֲנִיין שֶׁל פֶּשֶׁרָה, אִזִּי יִכּוֹל לִהְיוֹת חִילוּקֵי דַעוֹת. דְּהֵינּוּ, כִּיּוֹן שֶׁבָּאִים לְפֶשֶׁר, מִתִּי לוֹמַר מִגְדוֹל וּמִתִּי לוֹמַר מִגְדִּיל, אִזִּי יִשְׁנָם כֹּאֲלֵה שְׁיוֹסִיפוּ גַם עוֹד יָמִים מִיּוֹחָדִים.

לִגְבִי חַנוּכָּה, הַדְּבָר כָּתוּב בְּמִפּוֹרֶשׁ בְּסֵפֶר אֶהֱלָ חֲנוּךְ [חֶלֶק ב' דָּף ת"צ] בִּזְהַ"ל, בְּשׁו"ע הַמִּקְצוֹר [ס"י ל"ב אוֹת ט' בְּשֵׁם פִּסְקֵי מִהֲרִי"ץ סַעִיף מ"א] הִבִּיָא, דְּלִבְדּוּ מִפּוֹרִים, גַּם בְּחַנוּכָּה נִהְגוּ לוֹמַר מִגְדוֹל ע"כ.

וְנִרְאֶה לִי דִישׁ בִּזְהַר בְּנוֹתָן טַעַם, דְּהֵנָּה יָדוּעַ מִהַסְפָּרִים הַקְּדוּשִׁים דְּבַחְנוּכָּה יֵשׁ הָאֲרָה גְּדוֹלָה הַמֵּאִירָה בִּימֵים אֱלֹהִים [עֵי דֶרֶךְ הַשֵּׁם לְרַמְח"ל (ח"ד פֶּרֶק ח' אוֹת ג'), עֲנִיין חַנוּכָּה וּפּוֹרִים הוּא לְהַאֲדִיר הָאֹר הַמֵּאִיר בִּימֵים הָהֵם, כְּפִי הַתִּיקוֹנִים שֶׁנִּתְקַנּוּ בָּם וְכו'. וְכֵן בְּעוֹד כ"מ וְאַכְמ"ל]. וְהֵא נִתְבָּאֵר לְעִיל, דְּכַשִּׁישׁ הָאֲרָה, הוּא טַעַם לְאַמִּירַת מִגְדוֹל.

שאלה מהקהל: נוסח מה רב טובך וכו', לא כתוב בספר כל בו?

תשובת מרן שליט"א: לא. רק הפסוקים שאחר כך, לך יי הגדולה והגבורה והתפארת וכו', כתובים בכל בו. מהפסוק השני. אולם חכמי תימן הוסיפו פסוק, מה רב טובך וגו'. הקדימו את הפסוק הזה, על פי הזוה"ק. בזוה"ק לא כתוב להגיד זאת, אולם מהרי"ץ מביא מהזוה"ק, כי בשמים המלאכים פותחים ואומרים וכו'.

כדאי שנביא את דברי מהרי"ץ, זה בעץ חיים ח"א [דף ס"ו ע"א], ואומרים הקהל מה רב טובך וכו'. ויש לזה ראיה מהזוהר הקדוש פרשת שלח דף קס"ד ע"ב, דאיתה התם, כד קיימא ההוא מגדל באמצעו דעזרה ופתחא דא פתח, פתחין אינון כרובים פומייהו ופרשיין גדפייהו ונהיר נהירו עלאה על ההוא פתחא, וההוא ספר תורה פתיח, ואינון כרובים פתחי ואמרי מה רב טובך וכו', וסגירו פתחין וספר תורה אתגליל עכ"ל. וכמו כן צריכים אנו להתנהג כדוגמא עליונה, אשרי העם שככה לו עכ"ל.

הם ייסדו זאת, עפ"י הזוה"ק. בודאי שלכל דבר ישנו שורש, אולם המציאות היא, שאף אחד אינו אומר זאת. הכל בו אומר, כי הסיבה לאמירת הפסוק לך יי הגדולה והגבורה והתפארת וגו' בזמן גלילת ספר תורה, היא מפני שכל שבח בפסוק הזה, נאמר על מלבוש. כמו 'הוד והדר לבשת'. הוא מביא, כי כל שבח, כגון גדולה גבורה וכו', הוא על מלבוש. וכעת שמלבישים את הס"ת, זהו הזמן לומר זאת. אבל אבותינו נע"ג, הקדימו את הפסוק מה רב טובך גו'.

דרך אגב, מכאן למדתי כי אין טעם לאלה הנוהגים, לומר את נוסח מה רב טובך וגו' בשבת אחרי ההפטרה, כי הדבר צריך להיאמר בזמן גלילת ס"ת, בזמן ההלבשה. כמ"ש בס"ד בשלחן ערוך המקוצר סי' ס' סעיף י"ח. אולם אחרי כן, זה כבר לא שייך. עבר זמנו, בטל קרבנו.

אחרי השיעור נזכרתי כי מה רב טובך, בא כנראה מחוץ לתימן, שכן הוא מוזכר בס' חיי

מכיון שבימים הללו ישנו אור מיוחד בעולם, המושפע מאז שקרו הנסים והנפלאות שהיו בימים האלה בעבר, כפי שמדייקים המפרשים מן המלים בגמ' שבת [דף כא:] 'לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה', רצו לראות האם האור הזה ימשיך, שזה לא דבר אשר היה רק עכשיו. כאשר ראו שהאור הזה חוזר, הדבר סימן שצריך לקבוע זאת לדורות. היסוד של 'מגדול', תלוי בימים שהם עם אור. ימים גדולים.

ומצאתי בשו"ת משנה שכיר [שם] שהוכיח מזוהר חדש לומר מגדול בחנוכה כר"ת, דשניהם איקרו מועד וכו'.

דיברנו על כך בס"ד [בשיעור מוצש"ק מקץ התשפ"ג], לגבי מה שכתוב בזוה"ק לגבי הפסוק [ויקרא כ"ג, ב'] מוֹעֲדֵי יְיָ אֲשֶׁר תִּקְרְאוּ אֹתָם מִקְרָאֵי קֹדֶשׁ אֵלֶּה הֵם מוֹעֲדֵי. אמרנו אז, כי גם בחנוכה ופורים, הגיהנם שובת, כמו בשב"ק ויו"ט. לכן המשנה שכיר, אומר כך במפורש. מהרי"ץ זיע"א, לא נתכוון במלה 'ואחרונים' אל הספר משנה שכיר, כי הוא היה רק לפני מאה שנה, ומהרי"ץ היה לפני כמאתים וחמשים שנה. כאשר מהרי"ץ כותב 'אחרונים', צריך לחפש בספרים שלפני זמן מהרי"ץ, לא אלה שבאו אחריו. אולם עכ"פ בעל משנה שכיר – זהו ה"ר יששכר טייכטל – אומר בעצמו כך, והוא מוכיח זאת מהזוה"ק.

והכי הרבה, יכול להיות שזאת הנהגה של חכמי תימן נע"ג.

ישנם כמה דברים, שחכמי תימן ייסדו, מדעת עצמם. דברים שאין להם מקור בשאר ספרים. כגון, 'זכרה לחסדי דוד עבדך', מה שאנחנו אומרים בהוצאת ספר תורה, זהו דבר אשר אינו כתוב בשום ספר, זאת רק הנהגה של חכמי תימן. בזמנו [עיין שיעור מוצש"ק חיי שרה התשע"ט] הסברנו זאת. כמו כן 'מה רב טובך וכו', אחרי קריאת ס"ת, גם לכך אין מקור. וכן הנוסח עושה שלום וכו' הארוך, מה שאנחנו אומרים [בסיום תפילת שמו"ע], גם לכך אין מקור, הדבר לא לקוח משום ספר. ישנם כמה וכמה דברים בתפילות, אשר חכמי תימן ייסדו.

אברהם להר"א כלפון מטריפולי הלכות ס"ת סי' קכ"ו בזה"ל, טעם למה אומ' פסוק מה רב טובך, מצאתי בזה"ל וכו' יעו"ש. הספר הזה נפוץ היה בתימן, ולא עוד אלא שבשער דפוס ליוורנו משנת התרי"ז, כתוב שנדפסה מהדורא נוספת לעשות רצון בית ישראל קדושים אנשי תימן וכו' בעו חיי וכו', דהיינו שדרשו להשיג את הספר הלז.

*

וראה זה פלא. תשמעו דבר פלא עצום. ששה סוגי ימים, אומרים מגדול. ואלו הם, לפי מהרי"ץ. שבת, יום טוב, חול המועד, ראש חודש, פורים, וחנוכה. סה"כ ששה זמנים. אם כן, זה רומזת האות וא"ו, במלה מגדול. הפלא ופלא.

ו'מגדיל' ביו"ד, נרמז בזה 'ימות החול'. אלו שאר הימים. משא"כ הששה סוגי ימים האלה. סימנא מילתא היא.

תשובות מרן שליט"א לחמשת השאלות שנשאלו על הטעם שהביא מהרי"ץ בע"ח לגבי אמירת סדר קדושה במוצאי שבת, כי זה בכדי להשלים ל' קדושות בשבוע במקום ל' הצדיקים שצריכים להיות בכל דור. הבאנו כבר בס"ד ובשיעור מוצש"ק חיי שרה ומוצש"ק ויגש התשפ"ג את דברי מהרי"ץ, בעניין ייסוד אמירת סדר קדושה במוצאי שבת.

אחרי שמהרי"ץ מביא הרבה טעמים מן הספרים, הוא מוסיף, ואני הצעיר שמעתי בילדותי עוד טעם נכון על זה, והוא דאיתה בזה"ל חודש, שהעולם מתקיים ועומד, על שלשים צדיקים בכל דור. כמו שנאמר (בראשית י"ח, י"ח) וְאַבְרָהָם הָיוּ יְהִי לְגוֹי גָדוֹל, יְהִיָּה בְּגִמְטְרִיא שְׁלִשִּׁים. וכשאינן שלשים צדיקים, פְּבִיכּוֹל אִי אֶפְשֶׁר לְעוֹלָם לְהִתְקַיֵּם. ועובדא דרשב"י ובנו, שם בזה"ל חדש יוכית, דבעא קב"ה למחרביה לעלמא על דלא אשְׁתַּכְּחוּ תלתין זכאין בדרא. לולי הרשב"י שעמד בפרץ, כמוזכר שם המעשה באורך.

והנה הקדושה היא לנו, במקום הצדיקים להגין, כאמרם ז"ל [סוטה דף מט.] עלמא קאים אַקדושה דסדרא. לכן אנו אומרים במוצאי שבת סדר קדושה, כדי להשלים שלשים קדושות בשבוע, שהיא לנו במקום שלשים צדיקים ע"כ.

זהו טעם מתוק מדבש, שאיננו נמצא בשום ספר. יש אמנם בספרי תכאליל כת"י, מלפני זמן מהרי"ץ, הכותבים במוצש"ק בזה"ל, 'ואומרים קדושה כדי להשלים ל' קדושות בשבוע'. והיסוד של ל' קדושות, כפי שאמרנו הוא ממדרש הגדול. אולם העניין הזה, שהדבר כנגד ל' צדיקים, אשר באים להגין וכו', זהו טעם אשר רק מהרי"ץ כתב, ושמע זאת מסתמא מאיזה אדם גדול. ממש נפלא. כי רשב"י – כפי שהבאנו בזמנו – הוא 'צדיק גוזר והקב"ה מקיים'. הוא אמר, אם אין שלושים, ואין עשרים, 'וצדיק יסוד עולם'.

ברם לגבי הטעם הזה, יש לנו לעמוד על חמש שאלות יסודיות, בכדי להבין זאת לעומק העניין.

אגיד את השאלות יחדיו, ולאחר מכן נעמוד אחת אחת.

שאלה ראשונה. לכאורה, אם הטעם הוא בכדי להשלים ל' קדושות בשבוע, א"כ למה דוקא במוצאי שבת? אמנם זהו טעם נפלא, אבל הרי אפשר להגיד זאת גם ביום אחר?

שאלה שנייה. מהרי"ץ הביא את רשב"י, שבא מלאך להחריב את העולם ורשב"י עצר אותו. מה הפירוש? הרי ישנם שלושים קדושות? הרי אתה אומר, כי אם אין ל' צדיקים, הרי שהשלושים קדושות זה מגין. ואם ישנם ל' קדושות, למה הקב"ה שולח מלאך להחריב את העולם?

שאלה שלישית. מדוע צריך דוקא ל' קדושות? מספיק שיהיו שלשה קדושות, ועשרה אנשים העונים, וכבר יש לנו ל' קדושות. או שלושים אנשים, אשר יענו על קדושה אחת. וכי הדבר אינו מספיק?

שאלה רביעית. הרי העולם מתקיים לא רק על קדושה, אלא גם על קדישים, יהא שמה רבא וכו', וא"כ יש יותר משלושים. ישנם הרבה קדישים בכל שבוע.

שאלה חמישית. 'שלושים קדושות בשבוע', זה לא כמו שלושים צדיקים. כי ל' צדיקים, זהו באופן כללי, אבל מי אמר שצריך שלושים קדושות 'בשבוע'? אולי שלושים קדושות

אמירת הקדושה במוצאי שבת דווקא, כן נראה לפום רהטא, ועיין. זאת השאלה הראשונה.

עוד יש להתעורר, על פי דברי מהרי"ץ שיש תקנה על ידי זה, אם כן אעיקרא בהך עובדא שבזוהר שהביא מהרי"ץ למה רצה הקב"ה להחריב את העולם, ולמה הוצרך רבי שמעון בר יוחאי לכל זה, הרי יש תקנה לזה על ידי [אמן יהא שמיה רבא ו]קדושה דסדרא, שהרי מנהג אמירת הקדושה במוצאי שבת קדום הוא, והוזכר כבר בזוהר הקדוש גופיה בכמה מקומות. אם תאמר לי, כי בזמן רשב"י לא אמרו סדר קדושה, הדבר אינו. כי בזוה"ק בעצמו, מוזכר סדרא דקדושה. כמו שהובא גם בדברי מהרי"ץ שם לעיל דף קמ"ח ע"ב, וזה המקור הקדום בידינו למנהג זה וכמ"ש בבית ארזים בסימן רצ"ה אות א', הובא גם בהגו"ה על הטור הוצאת מכון שירת דבורה שם, ועיין.

שאלה שלישית. ועוד יש לעיין, מנין שצריך לכך שלושים קדושות, שמא תסגי לן בשלוש קדושות שעל כל אחת יענו עשרה אנשים, [או אף שלושים שיענו על קדושה אחת], שנמצא בין כולם שלושים עניות על הקדושה.

שאלה רביעית. ועוד, שאמן יהא שמיה רבא, יש הרבה יותר משלושים בשבוע.

שאלה חמישית. ועוד, מנלן שזה תלוי בשבוע דווקא, ולא ביום או בשיעור זמן אחר, [שהרי מניין שלושים צדיקים אינו תלוי בשבוע].

והוא מסיים בסוף, כל אלו שאלות למתחילים. דהיינו, כאשר אתה מתחיל ללמוד את העניין. אלו שאלות של אל"ף בי"ת. אך רבותינו שאמרו ידעו מה שאמרו, ובאורם נראה אור. הוא כותב שאין לו תשובות לגבי השאלות הללו, אבל כמובן, אם הם אמרו אז אמרו, הם יודעים מה שהם מדברים.

ישאלות למתחילים הכוונה, שאלו הן שאלות יסודיות. שאלות שצריך לשאול מיד שרואים ושומעים.

כמובן, אם מתחילים, צריכים לגמור. ישנן שאלות קשות, אשר לפעמים נשארות בצריך עיון. וישנן שאלות קשות שלא שואלים אותן, כי מפחדים שלא נדע תשובה, ע"כ מעדיפים

בחדש? דהיינו, אם בעוה"ר אין לי צדיקים, בפרט לפי אלה האומרים כי צריך לי צדיקים כמו אברהם אבינו, יכול להיות שהכוונה היא לאנשים גומלי חסדים. בלשונות המדרשים, יש כמה סגנונות בזה. בירושלמי במסכת ע"ז כתוב, 'כמו אברהם אבינו'. והיתר כותבים 'שלושים צדיקים בעלמא'. נו, צדיקים כאלה גדולים, בעוה"ר אין לנו. אולם לגבי שלושים קדושות, לכאורה לא מחייב שזה יהיה בשבוע. אולי במשך שנה, או לאורך גיסא אולי בכל יום. מי אמר שזה בשבוע אחד?

אלו חמשת השאלות היסודיות, אשר צריכים לעמוד עליהן, בכדי להבין את העניין על מתכונתו.

עוד אותי לכך, בני היקר הרב נסים הי"ו, הוא עמד על השאלות הללו בקונטרס הגהות וביאורים שכתב על אור הנר כת"י, אקרא לכם את לשונו, כפי שהובא שם בעמ' [54]. הקונטרס הזה, לא כ"כ הופץ. הוא היה אמור להיות נספח לספר אור הנר, אשר כבר הדפסנו, בעז"ה במהדורא החדשה זה יתוסף. לא הספיקו להשלים אז את ההדפסה, אז זה יצא קצת מאוחר, במספר עתקים מצומצם.

הוא כותב כך, יש להעיר בטעם זה שכתב מהרי"ץ, דלכאורה עדיין אין זה טעם למה אומרים הקדושה במוצאי שבת דווקא ולא בזמן אחר, ועדיין צריכים אנו לטעמים המפורסמים בפוסקים המובאים גם בדברי מהרי"ץ שם לעיל, שאמירת הקדושה במוצאי שבת הוא כדי לעורר הרחמים ולעכב חזרת הרשעים לגיהנם וכו' כיעו"ש ובטור אורח חיים סימן רצ"ה.

לפי הטעם של החזרת הרשעים לגיהנם, אכן מבינים כי הדבר קשור למוצאי שבת. אולם לפי הטעם של מהרי"ץ, לא מובן מהו הקשר למוצ"ש? לכאורה, צריכים גם את הטעם ההוא?

ונמצא אם כן שטעם זה שכתבו חכמי תימן שהוא כדי להשלים שלושים קדושות בשבוע, הוא ביאור כללי בטעם מנין אמירת שלושים קדושות בשבוע, ואין לזה שייכות לטעם

לא לשאול בכלל. אבל אני אומר, ההיפך. שאלה קשה, צריכים לשאול. כמה שהשאלה קשה וטובה, גם התשובה תהיה טובה, כי אז אכן הבנת את עומק העניין, הבנת את 'הנשמה'. השאלות דלעיל, הן שאלות לכאורה פשוטות, אבל זה יסודי מאד, בכדי להבין מה בעצם כתוב פה.

*

בעזרת ה', ברצוני לתרץ את כל השאלות הללו, כפי הסדר.

לגבי השאלה הראשונה, כי לכאן הדבר אינו קשור למוצ"ש, הנה אם נאמר כי זה בצירוף הטעם של מנוחת הרשעים בגיהנם, הדבר אינו מסתבר. כי כל טעם, לכאורה הוא טוב בפני עצמו. אין צורך לצרף טעם לטעם. וגם ממהרי"ץ רואים, כי אלו טעמים שונים. הוא בעצמו מביא, כי ישנו טעם כזה, וישנו טעם כזה וכו', וכעת הוא אומר עוד טעם.

כמו כן הרב נסים נר"ו מביא [בדף 57] בהמשך בשם רבי סעדיה עדני זצ"ל, שהוא גם כן מביא זאת בתורת שני טעמים שונים. כך נראה מדבריו. יש לו פירוש על הרמב"ם, והוא כותב [בפרק עשירי מהלכות תפילה הלכה י"ד דף ס"ט] בזה"ל, למה אומרים סדר היום במוצאי שבת?

התשובה. נתנו הטעם בזה, מפני שהקדוש ברוך הוא אינו נפרע מן הרשעים בשבת, ותיקנו לומר סדר היום אחר ערבית [שלמוצאי שבת] כדי שיבטל הדין מן הרשעים עד שיכלו [שיסיימו] לומר סדר היום.

דבר אחר, אומר סדר היום במוצאי שבת, כדי להשלים שלושים קדושות בכל שבוע. זה דבר אחר. מובן שזהו טעם נפרד.

הוא מסביר, למה שלושים? הוא לא אומר כפי שמהרי"ץ כתב, כי זהו כנגד שלושים צדיקים. אלא הטעם, כנגד ששה ועשרים גלגלים, י"ח המקיפין לכל העולם ושמונה שאינן מקיפין [כמבואר ברמב"ם פרק ג' מהל' יסודי התורה הלכה ה'], וארבע היסודות ע"כ. דהיינו ארמ"ע, א"ש מ"ם ר"ח ע"פ. זה מה שמעמיד את העולם.

א"כ יש את הטעם, בכדי שהרשעים ינוחו בגיהנם. ויש את הטעם, ששלושים הקדושות הם כנגד ל' הצדיקים החסרים לנו.

לכן חושבני, כי התשובה היא כדלקמן. אין הכי נמי, אלא שהטעמים משלימים האחד את השני. נכון שכל טעם הוא בפני עצמו, אבל בכל טעם ישנו חיסרון, אשר מושלם ע"י הטעם השני. לפי הטעם שזה בשביל הרשעים שינוחו בגיהנם, הרי בזמנו הבאנו את הטור בשם רב עמרם גאון, וכן את הב"ח שהאריך והרחיב בכך, ולדעת הפסקי תשובות אפילו נפקא מינה להלכה, כי בעצם לא צריך לתקן לומר את סדר הקדושה והתחנונים שאחריו. רק הפסוק הראשון, ואתה קדוש יושב תהילות ישראל, קשור אל העניין הזה, שהקב"ה מקשיב וממתין לתהילות של עם ישראל וכו'. אבל לגבי היתר, היה אפשר לבחור תפילה אחרת, אפשר היה לקבוע להגיד למשל איזה מזמור אחר. אם בגלל שצריך להאריך להם את הזמן, תגיד איזה דבר שיזדמן. למה דוקא את זאת? לפי דברי הטור ורע"ג והב"ח, לכאורה נראה כי אין הכי נמי, הדבר לאו דוקא, היה אפשר לבחור משהו אחר. זהו החיסרון, שישנו בטעם הזה. על כן, הטעם של ל' קדושות בשבוע, משלים זאת. כי צריך בדוקא, להשלים את השלושים קדושות. ישנו עניין דוקא בסדר קדושה. לא לקחו סתם מזמור אחר, או תפילה אחרת, לומר אותה עכשיו, בכדי שיהיה עיכוב לרשעים. צריך דוקא את זה.

ולגבי הטעם של ל' קדושות בשבוע, יש בו את החיסרון, כי למה דוקא במוצאי שבת, אפשר ביום אחר. לכן כעת, צריכים לשלב את שני הדברים. הטעם של הרשעים בגיהנם הוא חסר, וגם הטעם של ל' קדושות חסר, וביחד הדבר משתלב.

האמת היא, שלפי בעל סדר היום שהבאנו לעיל, אשר אומר מעצמו טעמים אחרים, לפי דבריו העניין מיושב בדרך אחרת. הוא העלה טעם, כי הרשעים מצדיקים עליהם את הדין וכו', או הטעם הנוסף, להגיד שהקב"ה מובדל משלושה עולמות, ולכן אומרים קדוש קדוש

שערי יצחק – השיעור השבועי

תשובת מרן שליט"א: אבל אין אז בשחרית. הרי במנחה שלשבת תיקנו לו' ובא לציון במקום בשחרית, כמבואר הטעם בראשונים כדי שלא להכבידה על הזקנים והחולים, מאחר שיש אריכות אז בקס"ת והפטרה.

והוספת ידידנו הראח"כ שליט"א. לפני ששמעתי תשובת כת"ר על השאלה למה להשלים שלושים קדושות, דוקא במוצאי שבת. היה נראה לענ"ד כי באחד משאר ימי השבוע לא רצו להשלים, כדי שלא יהיה אותו היום שונה משאר ימים. אבל יום השבת, הוא יום מסויים יותר משאר ימי השבוע. וכיון שבשחרית שבת לא אמרו קדושה דסדרא ונדחתה למנחה, לא נשאר אלא מוצאי שבת. וזהו לדעת הסוברים שהטעם מדוע אין אומרים אותה בשחרית, הוא משום טורח ציבור. אבל לטעם האחר, חזרה הקושיא, למה לא ישלימו על ידי אמירתה בשחרית שבת. ואפשר דהיינו מפני שמוצאי שבת הוא סוף השבוע, ואז יותר מתאים להשלים, ועוד שאז העם פנויים יותר עכ"ל יצ"ו.

*

לגבי השאלה השנייה, זאת שאלה לכאורה קשה. רשב"י בזמנו, נראה שהמלאך בא להחריב את העולם. והרי כבר ישנן שלושים קדושות. הרי בזמן רשב"י, כבר תיקנו את סדר קדושה.

עניין זה של 'סדר קדושה', מוזכר בזוה"ק בעצמו, בכמה וכמה מקומות. למשל, בהקדמה לספר בראשית [דף י"ד ע"ב], מוזכר במפורש 'קדושה דסדרא', במוצאי שבת, כמה פעמים. וכן ויהי נועם וגו', זה ג"כ מוזכר.

כמו כן, ישנו מאמר בזוה"ק פרשת ויקהל, בשם רבי יצחק, גם שם מוזכר העניין של קדושה דסדרא, ושם לכאורה ישנה ראייה שזה היה כבר בזמן רשב"י. ישנו שם מאמר של כמה דפים, מאמר ארוך, ולפני העניין הזה של סדרא דקדושה, מובא המאמר שאנחנו אומרים בהוצאת ס"ת, אמר רבי שמעון וכו' כד מפקין ספרא דאורייתא מגו היכלא וכו'. אם כן אפשר אולי לחשוב, שמא רשב"י בעצמו אמר את

וכו'. לפי דבריו, מובן כי בכוונה תיקנו לומר קדושה. אבל אני כעת מדבר, לפי הטעם של מנוחת הרשעים בגיהנם.

יכול להיות, שישנו תירוץ אחר לגבי השאלה הזאת, ואין חובה להגיע למה שאמרנו לעיל. הרי השאלה היתה, לפי הטעם של מהרי"ק, ששלושים קדושות בשבוע הן כנגד שלושים צדיקים, א"כ למה תיקנו את הקדושה הזאת דוקא במוצאי שבת? לכאורה, תעשה זאת באחד מימי השבוע?

ואם תאמר, 'מאי חזית?' איזה יום נבחר? יום ראשון, או יום שני או שלישי? תחליט מתי לומר? למה לא בחרו בליל שב"ק? לכאורה זה הכי טוב. הרי הבאנו, כי מדרש הגדול אומר בזה"ל, 'מלילי שבת ללילי שבת', א"כ היו קובעים זאת בלילי שבת. למה קבעו לומר זאת במוצ"ש? או אולי גם היה הכי טוב, לקבוע לומר זאת ביום ראשון, כי זה התחלת השבוע.

כנראה התשובה היא – אפשר להבין זאת – כיון שהיכר, כאשר באים להשלים ל' קדושות בשבוע, הוא רק במוצאי שבת. והסיבה היא, כיון שבשב"ק ישנן הכי הרבה 'קדושות'. בכל יום, ישנן ארבע קדושות. בתפילת שחרית, יש שלוש קדושות. יוצר, וחזרת הש"צ, ובובא ולציון. וכן במנחה. סה"כ ארבע קדושות. ובשב"ק יש לנו קדושה נוספת, בתפילת מוסף. א"כ כעת בולט פה שחסר אחד. ששה ימים כפול ארבע, זה עשרים וארבע. ובשב"ק עוד חמש, זה עשרים ותשע. כעת, חסר אחד. וכשעשינו זאת במוצ"ש, ניכר האחד הזה, כי הוא משלים. א"כ אולי לכן בחרו את מוצ"ש, כי בשב"ק יש הכי הרבה, ופה רואים שחסר אחד. קבעו יתד במקום נאמן, בכדי שיהיה ניכר העניין הזה.

אולי זה יכול להיות תירוץ. זה לא כפי הדרך שאמרנו מקודם, אלא רק אמרנו זאת לגופו של עניין.

שאלה מהקהל: יש בשבת קדושה נוספת גם במנחה, ובא לציון, אם כן הן שש קדושות ולא חסר כלום?

המשך המאמר הזה. דהיינו, מכיון שנכנס המאמר הזה, בריך שמיא וכו', מה שאנו אומרים בהוצאת ס"ת, לפני העניין של סדרא דקדושה. א"כ היינו חושבים, כי אולי אפי' רשב"י בעצמו הזכיר את העניין הזה.

ברם, זאת אינה ראייה. הרמ"ק – רבי משה קורדובירו – אומר, כי מה שכתוב בזה"ק פרשת ויקהל, המאמר בריך שמיא וכו', הוא אינו מספר הזוה"ק, אלא הכניסו זאת בתוך המאמר של רבי יצחק, כאשר הוא מדבר שם לגבי ענייני תפילת שחרית דשבת. אינני יודע, מי הכניס ושילב זאת, ומהיכן הוא לקח את זה, אבל הכניסו זאת שם, וזהו אינו מקומו.

כך כותב במפורש הרמ"ק בספרו אור יקר וכרך י"א, ולכן בספר הזוהר שלו הוא משמיט זאת. וז"ל, יש גורסים כאן מימרא זו, ואינה מן העניין. הלשון 'יש גורסים', אומר שהיו ספרים שבהם הדבר לא היה כתוב, נמצא שהוא לא אמר זאת סתם מסברא בעלמא. אמר רבי שמעון כד מפקין ספר תורה בציבורא וכו', הוא מביא את כל המאמר הזה, וכותב בזה"ל, וכשתדקדק בה, תמצא שאינה מן העניין. הדבר אינו שייך כאן אל הנושא, הכניסו פה משהו שאינו משתלב בתוך העניינים.

וברוב הספרים אינה, אלא שנעתקה ממקום אחר.

הדבר מעניין, מהו ה'מקום אחר' הזה? מהיכן הביאו זאת?

כעת נזכרתי, מה שיכול להיות. הרי ידוע, כי ספר הזוה"ק לא נסדר בזמן רשב"י עצמו, אלא לאחר מכן, בזמן הגאונים. כל הסדר – מה שיש בפנינו – לפי פרשיות השבוע, לא היה במקור. מסתמא בזמן הגאונים, היו את כל הספרים. דיברנו בזמנו ועיינ שיעור מוצש"ק אמור התשע"ג, ומוצש"ק בראשית התשע"ז כי זה היה 'משאוי גמל'. חסר לנו הרבה. אבל בכל אופן, בעריכת ספר הזוה"ק, בזמן הגאונים, סידרו אותו לפי הפרשיות. עכשיו אני מבין, כי יכול להיות שהכוונה היא, שהיה להם את זה במקום אחר. ואלה שסידרו זאת – שראו כי מתאים לסדר זאת לפי הפרשיות – לקחו זאת ממקום אחר,

ומצאו צורך 'לשתול' זאת כאן. אולם הדבר לא מצא חן בעיני הרמ"ק, הדבר לא נראה לו, כי הדבר אינו מתאים פה.

והרמ"ק מביא לכך ראייה. הרי כללות המאמר שם מובא בשם רבי יצחק, אשר היה בזמנו של רשב"י, הוא היה אחד מתלמידיו. א"כ אולי נאמר, כי רבי יצחק אמר זאת, בשם רשב"י?

על כך דוחה הרמ"ק, שאין דרך רבי יצחק בכל דבריו לקרוא לרבי שמעון, שמעון – הוא אינו מזכיר אותו בשמו – אלא בוצינא קדישא. כך הוא מזכיר אותו. וכן הזכירו בתואר הזה שתי פעמים לעיל. והיאך יאמר כאן, אמר ר' שמעון. אלא ודאי הפסיקו הענין, והעתיקוהו, ואין ראוי. ועניינה, אבאר בחלק תפילה למשה בעז"ה. זהו סידורו של הרמ"ק.

לגבי המקורות לאמירת סדרא דקדושה, בש"ס הדבר אינו מוזכר, וק"ו לא ויהי נועם. הרמב"ם ג"כ לא מזכיר את ויהי נועם, אלא רק לומר את סדר היום במוצ"ש. את זאת כבר הרמב"ם מזכיר, למרות שאין לכך מקור בש"ס. בסידורי הגאונים מזכירים זאת, כגון רב עמרם גאון ורב סעדיה גאון, ויש לכך מקור במדרשים, כגון מדרש עשרת הדיברות, ומדרש פסיקתא רבתי, וישנו גם ירושלמי. מי שיעיין בס' קרית מלך, או במקורות וציונים ברמב"ם הוצאת הרב שבתאי פרנקל, הם מציינים את המקורות מן המדרשים, או ירושלמי, כי שם הדבר מובא. בקרית מלך הביא כאן את לשון הירושלמי בפסחים, 'פסקינן סדרא במוצאי שבתא'. זהו ה'סדר קדושה'.

שאלה מהקהל: הכוונה במוצאי שבת? תשובת מרן שליט"א: ברור. 'סדרא דקדושה' של כל יום, בודאי מוזכר בגמרא סוטה דף מ"ט. אולם של מוצ"ש, לא מוזכר בש"ס במפורש. לא שלא אמרו זאת בזמן הש"ס, זה לא ידוע, אבל השאלה היא מתי בדיוק תיקנו זאת? אין לנו מקור מפורש. הדבר אינו ברור. אולם מה שיוצא בבירור הוא, שהדבר היה גם לפני זמן רשב"י.

ברם כעת השאלה היא, א"כ למה רשב"י היה צריך לטעון מצד 'צדיק יסוד עולם'? גם בלי זה,

כאן, זה באופן שונה קצת. הרוח יוצאת מגיהנם, כדי לשרוף את העולם, ומדת הדין עומדת תכף ומיד ואומרת, לא.

נראה לי, כי קצת לא מובן, מה הפירוש ש'מדת הדין' אומרת זאת? חושבני שהכותב התבלבל. היה כתוב בראשי תיבות, ממד"ה, והיה צריך לפתוח את הר"ת כך, 'מדת הרחמים'. לא מדת הדין. צריך להיות, שעמדה מדת הרחמים וכו', בכדי להציל.

ולגבי המלים, 'אין העולם כדאי להיחרב וכו' ביום שניתן בו שיר השירים', גם כאן חושבני כי ישנה טעות, כי למה דוקא 'פיוס' שניתן שה"ש? וכי מדובר בזמן שלמה המלך? אלא הכוונה, 'פיוס' שניתן שיר השירים. גם בהמשך שם, ישנן כמה טעויות, אז לא פלא שגם כאן טעה. אולי היה לפניו ספר ישן, ולכן כנראה בהעתקה, לא יכל הכותב לדייק. ע"כ צריך לומר 'פיוס'.

אסבך, יש לנו את שיר השירים, שזאת עוד זכות בכדי שהעולם לא ייחרב. ותחזור השאלה. אלא צריכים להגיד, כי אלו דרגות דרגות. ישנן בחינות בחינות. אכן שה"ש זה ג"כ מציל מן החרבן, או ששם זה היה משהו מסויים ושונה, כי ח"ו העולם היה צריך להישרף.

זהו התירוץ לגבי השאלה השנייה, שזה כדי שלא ייחלש ויתמעט השפע לעולם.

*

לגבי השאלה השלישית, למה לא מספיק שלוש קדושות, ויענו עשרה אנשים, ואז כבר ישנן שלושים קדושות.

התשובה היא, שצריך שלושים דברים שונים. שלושים קדושות. לא סגי שעשרה אנשים יענו שלוש קדושות, כי בביכול זהו אותו הדבר. לכן, כפי שהבאנו מקודם בשם הרס"ע, הוא היה צריך להביא כ"ו גלגלים וד' יסודות, כי אלו דברים שונים. ובאופן אחר, כתב בסגולת ישראל פ' וירא. ויש עוד במדרש הביאור פ' בשלח. כמו שנעתק שם בהגהות של בני הרב נסים יצ"ו. אבל הכל הולך אל מקום אחד. הרי רוצים לבסס ולחזק, להחזיק את יסודות העולם. א"כ כפי שלגבי ל' צדיקים, כל צדיק הוא משהו אחר, אפי' שישנם גדולי תורה וצדיקים וחסידים

הרי ישנן שלושים קדושות, כפי שמהרי"ן אומר. זאת השאלה.

שאלה מהקהל: אולי תמיד יוצא המלאך? אלא שבזכות זה, העולם לא נחרב.

תשובת מרן שליט"א: אבל לא צריך. למה מעיקרא שהמלאך יצא? הרי ישנן ל' קדושות? מדוע אצלינו, המלאך לא יוצא, בשביל להחריב את העולם? אולי הוא יוצא, אלא שאנחנו לא רואים ולא יודעים? מי יודע. אבל לא מסתברא. לא שמענו. אלא התשובה, מכיון שאנחנו אומרים ל' קדושות, סגרנו את הנושא. כמו כאשר ישנם שלושים צדיקים.

*

חושבני כי התשובה לשאלה דלעיל, היא כדלקמן. אולי זה מתקרב, למה שאתם אומרים. מה ששאלו מקודם. נכון שיש את העניין של ל' קדושות, אבל זאת ירידת דרגא. הגמ' אומרת במס' סוטה, אין לך יום שאין קללתו מרובה מחבירו, ובכל זאת העולם מחזיק בזכות כך וכך. בעוה"ר, העולם מיום ליום פוחת והולך. כעת, אם יהיה מצב שאין ל' צדיקים, וצריך להחזיק את העולם ע"י ל' קדושות, אמנם העולם לא ייחרב, אבל זה כבר לא אותו עולם. השפע אשר בא לעולם, הטובה והברכה, החכמה והתורה והקדושה, וכל הדברים הטובים אשר יורדים מן השמים, הם כבר לא אותו הדבר.

זהו מה שרשב"י רוצה להציל, כי יש צדיק יסוד עולם. אני נחשב כמו שלושים צדיקים. וכאשר אין את רשב"י, אזי אין ה'י נמי, העולם אכן לא ייחרב, אבל זהו כבר עניין ומצב אחר.

ישנו דבר דומה לכך – אולי נביא זאת בתורת ראיה – כי רבי זכריה הרופא בפירושו על שיר השירים, מביא מדרש שאין לנו אותו בשום ספר, וגם הוא היחידי המביא זאת, גבי הפסוק [שיר השירים א', ב'] יִשְׁקֵנִי מִנְּשִׁיקוֹת פִּיהוּ.

הוא כותב שם, כדי שמזה יהא מובן מעלת ספר שיר השירים, בזה"ל, פעם אחת יצתה רוח מגיהנם, וביקשה לשרוף העולם. עמדה מדת הדין ואמרה, ולמה יצתה זו? אין העולם כדאי ליחרב ביום שניתן בו שיר השירים. לפי הסגנון

ואנשי מעשה, אבל לכל אחד יש את ההנהגות שלו. אינו דומה. כפי שהמלאכים, גבריאל לא דומה לרפאל, וכן למיכאל. לכל צדיק, יש את הדגשים המיוחדים שלו. ההוא עובד על המדות הללו וכו'. בכל אחד, ישנם דברים ועניינים מיוחדים. לכן צריך ל'קדושות, שלושים דברים שונים. אין העיקר, שיהיה רק מספר שלושים. [עניין זה דומה למה שדן מעכ"ת במקום אחר, כמדומה לעניין סיום מסכת על ידי כמה אנשים, שכל אחד מהם למד קצת מן המסכת. אבל מה שכתב מעכ"ת שם, לא שייך בנדון דידן. שכאן המעלה היא לא מצד מספר האמירות הפרטיות, אלא מצד אמירתה שלושים פעמים על ידי כל ישראל, או רובם שהוא ככולם. איתמר].

ולגבי השאלה הרביעית, שהרי קדיש, דהיינו אמן יהא שמיה רבא וכו', ישנם הרבה יותר משלושים בשבוע.

בסיס השאלה הוא, שהרי העולם אינו עומד רק על קדושה. הלא מהרי"ץ בעצמו השווה זאת, לגבי האמור בגמ' סוטה, כפי שהעולם עומד על סדרא דקדושה. אמנם שם בגמ' המדובר מבחינת חסרון בית המקדש, דהיינו אחרי חרבן ביהמ"ק, והעניין של ל' קדושות אינו קשור בדוקא לביהמ"ק, לכן לא מספיק רק העניין של סדרא דקדושה, אלא זהו כביכול עניין נוסף, זה כביכול אפי' בלי ביהמ"ק, גם כשהוא קיים, צריך שיהיו ל' צדיקים בלי קשר לביהמ"ק. זאת אומרת, זה בחינה אחרת.

התשובה לכך, לפענ"ד, אין הכי נמי. בודאי שקדישים יש בשבוע יותר משלושים, אבל בודאי שחובה לצרף אותם. לא הזכירו, 'שלושים קדושות ושלושים קדישים', כי קדישים יש הרבה, בשפע, בכל יום לכל הפחות שבעה קדישים, 'שבע ביום הללתיך', וק"ו שמוסיפים הרבה יותר. אפילו אצלינו התימנים, שהקדישים הם פחות, בכ"ז ישנם הרבה קדישים, יותר משבע בכל יום. וק"ו אם לומדים בציבור תורה, ואומרים אחרי הלימוד קדיש דרבנן. בכל יום, יש עשרה קדישים, אם לא חמש עשרה, לפי מנהגי קהילות שונות. הרי אם

היו יותר משלושים צדיקים, זה בודאי טוב. על כן, לא צריכים לדבר על הקדישים, כי בודאי שישנם ל' קדישים, זהו דבר פשוט. רק לגבי הקדושות, היה צריך לספור ולדקדק בחשבון. ובפרט שאדרבה, עניין הקדישים הוא העיקר. הרי מהר"ל בספרו נצח ישראל [בסוף פרק כ"ב] מדייק, הוא שואל שאלה, למה הגמ' בסוטה מקדימה את הקדושה על הקדיש? 'אקדושה דסדרא, ואאמן יהא שמיה רבא'?

הוא לא מסביר, מה קשה לו. אבל כנראה, הדבר הפריע לו. הוא מסביר בלשון, 'למה הקדימו סדרא דקדושה לקדיש? משמע שהיה קשה לו, למה הקדימו? והתשובה לענ"ד בס"ד היא, אין הכי נמי. שהרי מה יותר חשוב? יש"ר או קדושה? אם אדם שומע שני מניינים, באחד אומרים סדרא דקדושה, ובשני אומרים קדיש. מה הוא יענה? מהו הדין? הוא לא יכול לענות את שניהם. על מה יענה? ההלכה היא, שיענה אמן יהא שמיה רבא. כך כתוב בכל הפוסקים. כמדומני שאין חולק בזה.

אמנם אלו אינם פוסקים אשר היו לפני מהר"ל, אולם הם מביאים לכך ראיה מן הגמרא בברכות. זאת אומרת, זהו דבר שמוכח, ולכן אף אחד לא חולק על כך, אין מי שיכול לחלוק על זה. כתב זאת מהר"ש יונה, וכן הבאר שבע, והפרי חדש, ומהרי"ץ, ועוד הרבה פוסקים. אם אינך יכול לענות את שניהם, אמן יהא שמיה רבא וכו' זה יותר חשוב. א"כ למה הגמ' מקדימה את סדרא דקדושה? זה מה שהיה קשה למהר"ל.

לכן הוא בא ומתרץ, בודאי שאיש"ר יותר חשוב, אבל הגמרא הלכה לפי הסדר. המהלך של העניינים, זה קדושה ואח"כ איש"ר. והוא אומר, כי כאשר אומרים סדרא דקדושה, הדבר מחבר את העולם שלנו לעולמות העליונים. 'קדיש בשמי מרומא בי שכינתיה', 'קדיש על ארעא' וכו'. מקדשים ומקשרים את העולם שלנו, אל העולם העליון. וכעת, כדי להוריד את הברכה מן העולם העליון אל העולם שלנו, זה ע"י אמן יהא שמיה רבא. לכן הסדר חייב להיות כך.

ונראה לפרש לפי מה שכתבנו למעלה, כי העולם היה חסר הקיום, עד שבאתה שבת ועמד העולם.

ויש להעיר בזה, שאותם ימים קודם שבאה שבת, במה היה העולם עומד? וכשם שהספיק לחיות באותן ימים בלא נפש השבת, היה מתמיד והולך. אכן מצינו, כי הקדוש ברוך הוא גילה הדבר, במה שאמר [שמות כ', י"א] בעשרת הדיברות, כי ששת ימים עשה י"י את השמים וגו'. הרי גילה, כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם, זולת לעמוד ששת ימים. לטעם הנודע לו. גם ידוע ליודעי אמת.

ונתחכם ה' וברא יום אחד, הוא יָדַע לה', ובו ביום חזר ה' ומשפיע נפש לעולם, שיעור המקיים עוד ששת ימים. וכן על זה הדרך. וזולת זה היום, היה העולם חרב בגמר ששת ימים, וחזר לתוהו ובוהו, וצריך ה' להכינו פעם שנית. ובאמצעות שבת, העולם עומד. והוא אמרו, 'כי בו'. פירוש, באמצעות יום זה, שבת מכל מלאכתו וכו'.

ולפי פירושנו זה, מצאנו נחת רוח במאמר אחד שאמרו ז"ל [שבת דף קט"ז] כל המקדש וכו' ואומר ויכלו וגו', כאילו נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית ע"כ.

ודבריהם רחוקים ודחוקים לפי הנראה. מי שמע כזאת, שיבא אדם וישתתף בדבר שכבר נגמרה מלאכתו? אין אחר מעשה כלום, ובמה יעשה שותף?

עוד, מה היא הפעולה הגדולה הזאת, שבאמצעותה ישיג השגה זו?

ועוד, לו יהיה שיהיה מעשה זה גדול עד מאוד, מנין להם לומר דבר זה, שהוא נעשה שותף? ואם לצד הגדלת השכר, היה להם להגדיל שכרו לחלק לו ברבים [ישעיהו נ"ג, י"ב] ואורך ימים וגבורה ועושר וכו', ומנין מצאו להאריך לשון לצד עילאה, להשתתף עמו במעשה בראשית.

ולמה שפירשתי, אמת יהגה חפץ, ודבר ה' בפיהם אמת, בטעם צודק. כי להיות שהשבת הוא המקיים העולם כל ששת ימים, ואחר עבוד ששת ימים יבא שבת אחרת, ויחייהו ויקיימהו

*

לגבי השאלה החמישית והאחרונה, מי קבע שהדבר תלוי ב'שבוע' או תלוי ביום, או בחודש, או בשנה?

א"כ ראשית, הבאנו כבר את דברי מדרש הגדול, שזה 'מלילי שבת ללילי שבת'. והסברנו בס"ד, כי אז בליל שבת התפילות מתעטפות ועולות. לכן הסדרא דקדושה בכללם, כי זה מעלה אז את כל התפילות. א"כ, הדבר תלוי בשבוע. זהו דבר אחד.

דבר שני, בשיעור של חנוכה ומוצש"ק מקץ התשפ"ג[ב] הבאנו, את מה שכתב מהר"ל בספרו נר מצוה, כי תמיד המספר שבע הוא מורה על הטבע. ישנם הרבה דברים בתורה, הסובבים סביב מספר שבע, וישנם דברים שהם סביב מספר שמונה, כגון שמונת ימי מילה, או שמונת ימי חנוכה. דברים הקשורים לטבע, הם מספר שבע. כמו בריאת העולם, שבעת ימי בראשית. ודבר שהוא מעל הטבע, זה שמונה. לכן יש שמונת ימי חנוכה, כי עשה לנו השי"ת אז נסים ונפלאות. וכן בעניין ברית מילה, האדם הוא נזר הבריה. מסבירים בספרים, ש'נזר הבריה' היינו, כי כל הדברים הקיימים בעולם, מתנהגים לפי טבעם. למשל, בעלי חיים, אינם יכולים לשנות את עצמם. אבל האדם, יכול לשנות את טבעו. הוא יכול לפעול, נגד הרצונות והתאוות שלו. הדבר אינו טבעי. לגבי בהמה, זה טבע, היא לא יכולה לעשות אחרת ממה שהקב"ה הטביע בה, אבל לאדם ישנה שליטה, ודבר זה הוא מעל הטבע. זהו דבר שני.

דבר שלישי. בזמנו ושיעור מוצש"ק שלח לך התשפ"ב[ב] הבאנו את מה שאומר רבי' חיים בן עטאר, כי בעצם לכתחילה הקב"ה ברא את העולם רק לשבעה ימים, ואחרי שבעה ימים העולם היה אמור להיחרב, אם לא היתה שמירת שבת. אם אדם הראשון לא היה שומר שבת, אזי העולם לא היה אמור להתקיים. לכן, המושג של קיום העולם, תלוי ב'שבוע' דוקא.

כך הוא כותב לגבי הפסוק [בראשית ב', ג'] פִּי בו שְׁבַת, וז"ל, צריך לדעת כוונת הכתוב במאמר זה.

עוד ששת ימים אחרים. ולך לדעת, כי מציאות השבת בעולם, הוא קיומו שמקיימים אותו. כי אם אין מקיימים שבת, אין שבת. ותמצא שאמרו ז"ל [שבת דף קנא:] חָלַל עליו שבת אחד, כדי שישמור שבתות הרבה. ואם אין שומר שבת, מה זאת עושה.

ולזה, כל המקדש את השבת וכו'. פירוש, מקיים ושומר קדושתו. באמצעות זה, ישנו לשבת, ומאמצעותו מתקיים העולם.

הראית לדעת, כי הוא המקיים העולם, ואין לך שותף גדול מזה כדין וכהלכה.

ולך לדעת, כי מיום ברא אלהים אדם, לא חָסַר העולם דבר המעמיד, צדיק יסוד עולם, שהוא שומר שבת. כי אדם, שומר שבת היה ע"ה [ב"ר פרשה כ"ב]. ואחריו קם שת בנו, כי הוא היה צדיק גמור. ואחריו כמה צדיקים. וכשזה נופל, כבר בא השמש, שומר שבת. מתושלח וכו', נח, שם, אברהם וכו'. ומשם לא פסקה שמירת שבת מישראל. ואפילו במצרים, היו שומרי שבתות. כמאמרם ז"ל [שמו"ר פ"א], ונכון. לא היה דור, אשר לא היה בו לפחות אדם אחד, ששומר שבת.

בסייעתא דשמיא, חושבני כי ב"ה תירצנו הדק היטב את כל השאלות.

סיפור נפלא על השגותיו וכו' של האריז"ל, בביטול הגזירה שהיתה בזמנו כי יבוא ארבה כבד מפני שלא דאגו לחכם עני שהיה ביניהם, שלוש תמיהות ממרן שליט"א ויישובן.

נעבור לנושא אחר, בו נסיים.

בספר שבחי האר"י, מביאים סיפור נפלא, בדבר השגותיו של רבינו האר"י ז"ל. ישנן כמה שינויי נוסחאות חשובים בסיפור הזה, לכן אביא זאת בפניכם מתוך הספר תולדות האר"י [ירושלם התשכ"ז, מדף קע"א], אשר העלה זאת מכמה וכמה נוסחאות, בהערות שם הוא מציין אותם – אני אשלב אותם – וביניהם גם כת"י תימני. נדמה לי, לפי צורת הכתב, כי זהו כת"י של מהר"ן, בעל פרי צדיק, סבו של מהרי"ן. לפי מה שאני זוכר. לא בדקתי זאת עכשיו, אולם לפי מה שאני זוכר מלפני שנים רבות,

נראה לי שזה משתווה לכת"י שבספרו פרי צדיק.

[בדקתי כעת אחרי השיעור, ואכן הצילום שבתולדות האר"י דף 25, דומה לכתב ידו המצולם בתחילת ספרו פרי צדיק. יב"ן].

תשמעו מעשה שהיה, הפלא ופלא.

פעם אחת באמצע הדרוש שהיה דורש – בס' עמק המלך ויסוד יוסף מובא כך, ישב האר"י ז"ל בשדה אצל קבר הושע בן בארי סמוך לצפת. אמר לחברים – בנוסח אחר כתוב, ישב האר"י ז"ל בשדה סמוך לצפת עם י' התלמידים המובחרים, והיה דורש ומגלה להן סתרי תורה. ובכת"י קושטא כתוב, גם יום אחד שהיו לומדים באמצע הלימוד, אמר הרב, שתוקו. ואח"כ אמר, ברוך דיין האמת. זה כפי שאומרים על שמועות רעות. ובכת"י אחר כתוב, פסק ושתק כמו חצי שעה.

בכל אופן, האריז"ל אמר להם כך, דעו, שבשעה זאת אני שומע קול הַפְּרוֹז עומד ומכריז ואומר – אני שמוע הכרזה, חוזרים על כך – בזה הלשון:

בגזירת עירין פתגמא, ובמאמר קדישין שאלתא, שיהיה ארבה אין קץ בגבול צפת, ויאכל את כל עשב הארץ ואת כל פרי העץ, ולא ישאר שום מחיה בכל ארץ ישראל.

וזאת למה? מה פשעם ומה חטאתם?

וכל זה הוא בעבור עני אחד תלמיד חכם, ושמו ר' יעקב אלטאראץ, שיושב ומתרעם על מדותיו של הקב"ה.

בנוסח התימני המובא שם בהערה, כתוב שהוא היה 'מתקוטט עם הקב"ה'. רח"ל. יש לו כביכול טענות קשות, על ריבונו של עולם. הוא מסכן עני, צועק להקב"ה, למה הוא כ"כ סובל?

והקב"ה אינו יכול לסבול ולהתאפק על שכניו הרעים, שאינם משגיחים עליו לתת לו מחיה. השכנים שלו יודעים בצער – זה לא שאינם יודעים, הם יודעים שהוא מסכן שאין לו כלום – ואעפ"כ אינם מרחמים עליו.

ולכן הַפְּרוֹז הזה קָרַי בְּחִיל, גזירה קשה.

אומר רבינו האריז"ל לתלמידיו, לכן פָּנִי, למען ה', קבצו ביניכם איזה מעות ושילחו לו, אולי

הנוסחא שהבאנו לעיל וד"ה פעם, לא היה אז האר"י בבית, אלא אצל קבר הושע. אז נתן לו אותם המעות – קח את עשרים ושמונה זהובים הללו – ואמר לו, שיזהר מכאן והלאה, שלא יתרעם על מדותיו של הקב"ה, שבשבילו כבר היה נחתם גזר דין על שונאי ישראל. בשבילך, כמעט היה צריך להיות אסון גדול. וקיבל עליו שלא יתרעם עוד.

מלבד זה נשתטח בארץ, והתפלל לפני ה' שימחול להם. וינחם ה' על הרעה אשר דבר לעשות.

אחר כך שב הר"י הכהן הנזכר לפני הרב, וסיפר לחברים כל המאורע, ויתמהו האנשים מאד. אז אמר הרב לחברים, ברוכים תהיו שבשבילכם בטלה הגזרה. בזכות הצדקה שנתתם, לא יבוא הארבה.

וחזרו ללמוד.

ובעודם לומדים – ובכת"י אחרים כתוב, והיה כאשר ישבו כמו ב' שעות – נשאו עיניהם לשמים, והנה ארבה בא, חיל גדול. כאשר בא הארבה, אי אפשר להתעלם. להקה גדולה. במצרים היה הכי גרוע, כפי שכתוב [שמות י', ט"ז] ויכס את עין כל הארץ ותחשך הארץ.

וייראו מאד החברים. פחדו. רחמנא ליצלן, הגזירה לא בטלה, הנה עכשיו הארבה כן מגיע. אמר להם הרב, אל תיראו ואל תחתו, שכבר מחל העני ההוא על עלבונו, ובטלה הגזרה. מאחר שהוא מחל, הגזירה בודאי כבר לא תתקיים. אין לכם מה לדאוג.

וכן היה, שקם רוח סערה, וישא את הארבה ויתקעהו אל תוך הים, לא נשאר מהם עד אחד. ומאותו היום והלאה היו אנשי צפת תוב"ב משגיחין על אותו עני, לספק לו צרכו בריוח. למדו את הלקח.

*

זהו הסיפור. ויש לי עליו כמה שאלות. אומר לכם את השאלות, אולם אינני יודע האם אספיק כעת לענות עליהן. אלו גסדכן שאלות 'למתחילים'...

ראשית, מה הבעיא שבא הארבה? הרי אמרנו, כי בזמנם אכלו ארבה. דיברנו בס"ד [שיעור

ישוב ה' מחרון אפו, וינחם על הרעה אשר דיבר לעשות. מיד קיבצו ביניהם כמו כ"ח זהובים, ושלח אותם הרב על יד אחד מן החברים ושמו ה"ר יצחק כהן. והר"י הכהן הנז' רץ מהרה לבית העני, ומצאו עדיין בוכה. הגיע לביתו ומצאו שעדיין הוא היה בוכה, משוחח ומתווכח כביכול עם הקב"ה, מתפלל וצועק מכאב ליבו.

אמר לו הר"י הנז', למה אתה בוכה?

דרך אגב, לגבי אותו רבי יעקב אלטאראץ, כותבים עליו שם בהערה בזה"ל, בסוף הסיפור מוסיף שלומיל, "ובאמת אותו העני הוא איש חסיד ובקי גדול בכל התורה, ואני מכיר אותו, וכעת הוא אב"ד בסיני הנקרא טריפ"ל דסורי"א. מובן כי אחרי זמן, בשלב יותר מאוחר, הוא כבר קיבל איזו משרה, והיתה לו פרנסה.

בכל אופן, העני הזה – רבי יעקב אלטאראץ אומר לרבי יצחק הכהן – אמר לו, אל אבכה על רוע מזלי. מובן שזה בתמיהה.

ובכת"י שאלוניקי כתוב כך, אמר לו, אל תבכה, ולמה אתה מתרעם על ה' ובוכה? אמר לו, אוי רבי, למה לא אבכה? שרוע מזלי [מרן שליט"א אומר ב'כינוי', מזלו. וכן בכל כה"ג שבהמשך] הביאני עד שערי מות.

ולא די עניותי, אלא שגם עתה נשברו החביות של חרס שהייתי ממלא אותם מים לכל השבוע, ואין בידי לקנות אחרים. לא די שהוא שואב מים, ובקושי מתפרנס, כעת גם החביות נשברו לו, והוא ימות ברעב.

ובכת"י קושטא, שכל פרנסתי ופרנסת בני ביתי היה, שהייתי ממלא מים ומוכר. והיום נפלו הקורות ונשברו החביות והקנקנים. כעת אין לו אפילו את זה.

ולכן אני בוכה לפני ה', שמפני מה אני בזה הדוחק, וכי אני רשע מכל בני אדם? זאת הטענה שלו, על הקב"ה. כך הוא אומר. לכולם יש לו פרנסה, חוץ ממני. הרי אני בודאי לא גרוע מהם.

וכשמוע הרי"ך הנז' דברי העני ההוא, תמה מאד, כי צדקו דברי הרב. איך האריז"ל אשר יושב בביתו, יודע מה שנעשה שמה? או לפי

מוצש"ק ויצא התשפ"ג לגבי קריבו שושבינין, עבדו תיקונין, לאפשא זינין, ונונין עם רחשין. ביארנו, כי רחשין היינו שרצים. והכוונה לארבה, שהוא שרץ העוף המותר באכילה. א"כ מה הבעיא? שיאכלו את הארבה. למה כתוב בסיפור, 'שיבוא רעב ולא יישאר שום מחיה'? שיאכלו גראד. הרי מותר לאכול, והם היו נוהגים לאכול זאת.

שאלה מהקהל: אבל בכל זאת הוא גורם נזק עצום.

תשובת מרן שליט"א: נכון. אמת אמרת. אין הצד שזה בנוק המלך. הגם שאוכלים זאת, כגון בארץ תימן שאכלו את הארבה, אולם ח"ו זהו אסון, כי הוא מכלה את התבואה, ושאר יבול הארץ. שנית, גם לא ברור שאפשר יהיה במציאות לאכול זאת. הארבה יכול לבוא, לאכול ולעוף. אי אפשר לתפוס אותו, אלא רק בלילה. הוא נודד למרחקים. איפה ימצאו אותו? אפילו את הארבה, לא כולם זוכים לאכול.

כעת, שאלה שנייה. הא גופא, צריכים אכן להבין. העני הזה היה מסכן. לא די בכך שהוא עני, הקב"ה עכשיו גם שובר לו את הקנקנים ואת החביות. מה פשעו מה חטאתו? למה הוסיף לו צער? לכאורה, השאלה שלו צודקת. וכי הוא רשע יותר מכולם? הרי הוא צדיק וחסיד, בקי בכל התורה, מדוע הקב"ה נתן לו כזה סבל, שנשברו לו הקנקנים?

שאלה שלישית. אם בטלה הגזירה, אז למה הארבה בכלל הגיע? עד שנבהלו האנשים, כאשר ראו את הארבה. אם בטלה הגזירה, שלא יבוא הארבה, שילך מעיקרא למקום אחר.

אני רואה שנשאר לנו קצת זמן, שנוכל לענות על השאלות דלעיל. תחשבו גם אתם על כך, ואולי יהיו לכם תשובות אחרות. כעת אומר לכם מה שנראה לי בס"ד.

אנחנו לא יודעים חשבונות שמים, מה היה בגלגולים קודמים, ולמה הוא צריך לסבול. אין לנו שאלה. בעצם, אולי אנחנו לא היינו צריכים לשאול בכלל שאלה כזאת. כי אם אדם סובל, אפי' שהוא צדיק וחסיד, הרי גם איוב סבל

יסורין עצומים וחשב שלא מגיע לו, והוא היה מתרעם על הקב"ה, אולם לבסוף הוא קיבל את התשובה, שהוא גלגול של תרח אביו של אברהם אבינו. הוא היה צריך לסבול, בכדי לתקן את עוונותיו הקודמים, למרות שכעת בגלגול הזה הוא צדיק. אין לנו שאלות. ברם חושבני, כי יכולה להיות תשובה, מכיוון אחר.

לפעמים אדם סובל, והקב"ה עושה שהוא יסבול עוד יותר, אולם הדבר בעצם בכדי שהוא יושע. הרי השכנים שלו, לא ריחמו עליו, ע"כ היה צריך לעשות פה משהו חריג, כדי לעורר אותם. והקב"ה הרי יודע, שהאר"י יטפל בכך. שהאר"י ידע מכך, ושיעשו זאת, וממילא כולם יתעוררו. היה צריך להחריף את המצב, ודוקא מתוך שהמצב החריף, תבוא לו הישועה.

הנצי"ב מואלאזין אומר דבר כזה, בספרו מיטיב שיר על שיר השירים. זהו יסוד חשוב. ויש לכך בסיס בגמרא במסכת יבמות [דף מ"ב], שם כתוב כי גזרו על מתנות כהונה ועל הטבילה וכו'. הנצי"ב אומר, כי לפעמים הקב"ה מביא גזירות על בני אדם, בגלל שישנם רשעים שאינם בסדר, ועל ידי זה סובלים גם הצדיקים. אמנם הצדיקים, כגון כשגזרו על טבילה, הם יסתדרו. אבל הקב"ה מחריף את הגזירה, בכדי לעורר את האנשים, שהעניין הזה צריך תיקון. כך רבי יוחנן אומר שם בגמ', כי הגזירה על השחיטה, היא בגלל מתנות כהונה. והגזירה על טבילה, בגלל שלא נזהרו בהלכה. זאת מדה כנגד מדה. הקב"ה מחמיר את העניין, בכדי שהאנשים ילמדו את הלקח, ויתקנו את הדבר. קיצרתי מאד, וכדאי לראות את העניין בגוף ספרו של הנצי"ב שם, והוא על הפסוק דודי שלח ידו מן החור. [ויש לעיין האם זה שייך גם בהייא דאבות, דבר בא לעולם וכו' חרב וכו'. איתמר].

כעת לגבי השאלה, למה בכל זאת באה מכת הארבה, אפילו שכבר בטלה הגזירה? חושבני, כי הדבר הוא מכיוון היטב מן השמים. כי הרי איך אנשי צפת, ידעו שהיתה גזירה? טוב, בשלמא תלמידי האר"י ידעו, אבל אנשים

שערי יצחק – השיעור השבועי

נוסח התכלאל. תפילת הדרך היא למי שיוצא מן הדרך ונכנס אל הדרך, הדבר מבוסס עפ"י שיטת הרמב"ם. לגבי עניין תפילת הדרך, ישנו לכך מקור בגמרא ברכות, אולם ברמב"ם מובא רק, כאשר יוצא מן הדרך ונכנס לדרך. לכן, אין מושג של תפילת הדרך. למרות שהדבר כתוב בגמ', הרמב"ם משמיט ואינו מביא זאת. לדעת הרמב"ם, הסוגיות הן סותרות, מפרק שלישי לפרק תשיעי. והוא פסק כאחד מהן. כמו שהסברתי בס"ד במקו"א בהרחבה.

המשך השאלה מהקהל: שאלתי לגבי ברכת הגומל.

תשובת מרן שליט"א: אהה, נכון. לגבי ברכת הגומל, זה יותר מן הסברא. כי מה שכתוב, שכל הדרכים בחזקת סכנה, אצלינו זאת לא סכנה. כתבתי על כך בס"ד בשו"ת עולת יצחק [ח"ג סי' ע"ז]. בזמנינו, רק אם זה מקום סכנה, אפשר להגיד תפילת הדרך. אולם ברכת הגומל, אם אדם הולך בדרכים רגילות, אשר כל האנשים הולכים שם, אי אפשר לברך על כך הגומל. לא תיקנו ברכת הגומל, על מעשים שבכל יום. כי כביכול זה נהיה כמו טבע.

המשך השאלה מהקהל: יש מי שאומר שבנסיעה לאילת ישנו מדבר.

תשובת מרן שליט"א: אם זהו מקום סכנה, אין הכי נמי. אולם מה שזהו מקום שממה, זאת לא סיבה. לא מסתבר שזה מוגדר כהולכי מדברות. אא"כ ח"ו היו אסונות. רק מקום שהיה אסון ח"ו.

שאלה מהקהל: היום בזמנינו – ה' ישמור – במוצא בכל יום ישנה תאונה. אם הוא ניצל מתאונה קטלנית. או שעדיין מצד כמות המכוניות שישנן כיום, אז זה לא מוגדר נס.

תשובת מרן שליט"א: כך מסתבר. נכון. יחסית הדבר אינו שכיח.

שאלה מהקהל: אם אני שומע מישהו שמברך, לענות אמן או שלא?

תשובת מרן שליט"א: תענה אמן בלב. אם ענית בפה, יש לך על מה לסמוך. ואם תענה בלב, זה יותר טוב. זאת מחלוקת בין הרשב"ץ לבין הפמ"ג, אם אדם שומע ברכה אשר

יגידו שמספרים להם סיפורים, כי הם לא ראו במו עיניהם כלום. אבל ככה, ע"י שראו שבא הארבה, ונתקע בים, הם מבינים שקרה כאן נס. ואז כאשר יספרו להם את הסיפור, שהאר"י אמר וכו', שלחנו והלכנו וכו', אז כבר יאמינו שאכן אירע נס כביר. אבל צריך לתקן את הטעות, שלא דאגו לפרנסת אותו עני. הקב"ה עשה זאת, בכדי שיוכחו לראות את הפלא הזה. כי בא כזה ארבה גדול, ולבסוף הוא לא הלך בדרך הרגילה, אלא באה רוח סערה והוא נתקע בים. נשתנה משהו. הקב"ה עשה זאת בכדי להמחיש להם את הדבר, שידעו כי אכן ח"ו היה יכול להיות אסון, וכאשר תלמידי האר"י יספרו להם מה שנעשה, הדברים יתקבלו על ליבם. הם יראו ויחושו, שזהו מה שקרה. גם את העני הם ישאלו, והוא יאשר להם את הסיפור. ואז הדבר יתאמת להם, וממילא יהיה חיזוק גדול באמונה וביראת שמים. יהי רצון. המקום ברוך הוא יזכנו.

שאלה מהקהל: אולי השכנים לא ידעו על העני הזה?

תשובת מרן שליט"א: כתוב במפורש שהם ידעו. לכן יצא הקצף. אולי בנוסח שאתה קראת, הדבר לא היה כתוב, אולם מביאים שם בהערות שמפורש בנוסח כת"י, 'שיודעים בצערו ואינם מרחמים עליו'. וכך זה בנוסח תימן וקושטא. ישנן שלוש נוסחאות, אשר מאשרות את הפרט הזה.

ישנה לנו עוד שאלה רביעית, בנושא הנז"ל, ובלנ"ד נדבר עליה בשיעור נוסף.

שו"ת הציבור.

שאלה מהקהל: לגבי ברכת הגומל, הרב כתב בשע"ה כי אפילו מי שנסע מסוף העולם ועד סופו, אינו מברך. ברצוני לדעת, האם זה מצד מנהג, או מצד סברא של הרב? ודבר שני, שאלו לגבי מי שנוסע לעיר אילת, האם הוא ג"כ לא צריך לברך.

תשובת מרן שליט"א: לגבי השאלה הראשונה, ליבנתי והגדרתי את העניין וכו', באופן חד. אבל נראה כי הדבר ברור, כי אבותינו נע"ג לא נהגו אף פעם לומר ברכת הגומל, וכך זה לפי

המברך נוהג לאומרה לפי שיטה מסוימת, ואתה העונה אינך סובר כך. אז אם ענית, גם טוב. ויותר טוב לענות בלב, ולצאת ידי חובת הכל.

הערה מהקהל: ישנו פטנט לומר פסוק, כגון 'ואמרה האשה אמן אמן'. כך הרב יעקב יוסף אמר.

תשובת מרן שליט"א. יפה. בסדר.

הערה מהקהל: אבל המלים 'ואמרה האשה', הן הפסק?

תשובת מרן שליט"א: כנראה כוונתו שאת המלים האלה יאמר תחילה בלב, ובקול יאמר רק 'אמן'.

*

שאלה מהקהל: מישוהו אמר ששאלו את הרב קורח וגם את הרב בסיס, והם אמרו שנהגו לא לענות אמן על ברכת הגומל על נסיעה ברכבים.

תשובת מרן שליט"א: טוב. לא בירכו על כך בכלל. אבל השאלה היא בזמנינו, האם נשתנה משהו. בסדר.

המשך השאלה מהקהל: אבל רב תימני אמר למישוהו תימני להגיד.

תשובת מרן שליט"א: הדבר לא נכון.

המשך השאלה מהקהל: השאלה היא האם ספרדי יכול לברך?

תשובת מרן שליט"א: רק ספרדי. וגם רק מי שהולך לפי הרב עובדיה יוסף. זה רק הוא, אשר סובר כך.

המקום ברוך הוא ישמרנו וישמור כל עמו ישראל מכל סכנה ומכל דבר רע, אך טוב לישראל אלהים לברי לבב, אכ"ר.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אכ"ר.